

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

Hakemli Dergi

CİLT:III

Sayı: 2

DİYARBAKIR-2001

KUR'AN'DA "NÜŞÛZ" KAVRAMI

Doç.Dr. Mesut ERDAL*

GİRİŞ

Nüşûz kavramı¹, şimdiye kadar yapılan belli başlı yorumlar göz önünde bulundurularak Kur'an ve Sünnet çerçevesinde yorumlanması gereken kavramlardandır. Yorumlama ihtiyacımızın en başta gelen nedeni, 4.Nisâ/ 34. ve 128. ayetlerde zikredilen "nüşûz" kelimesinin derli toplu ve net bir şekilde izah edilmemesi ve çoğu kere sathî mânâda anlaşılması ve ayetin bağlamının dikkatten kaçırılmasıdır. İkinci neden ise, bu kavram yerli yerince oturtulmadığı için, ayetin, erkeğin karısını dövebilme yetkisi şeklinde anlaşılmaya müsait olarak takdim edilmesi² ve bu tür anlayışların birtakım

* Dicle Üniv. İlahiyat Fak. Öğ. Üyesi.

¹ 4.Nisâ/ 34, 128. Bu fiil ayrıca üç yerde daha geçer. Bkz. 58. Mücâdile/ 11. ayette iki defa, kalkıp gitmek anlamında, 2.Bakara/ 259'da ise bir defa 'üst üste koymak, örtmek manasında zikredilmektedir. Bkz. İbn Manzûr, Lisânu'l- 'Arab, I-XV, 1. Basım, Dâru Sâdir, Beyrut, Ts., N-Ş-Z mad.

² Sözelimi Seyyid Kutub'un yaptığı izahlar bu cümledendir: "Kadının nüşûzu halinde ev reisinin ilk icraatı öğüt vermektir....", "İkinci icraata sıra gelir. Yatak, nâşize olan ve büyüklenen kadının güç ve saltanatının zirvesine ulaştığı çekici ve kıskırtıcı bir konuma sahiptir...", Fakat atılan bu adım da bazan başarıya ulaşmaz. Bu durumda aile parçalanmaya mı terkedilmelidir? Her ne kadar sert de olsa yapılacak bir şey daha var. Ama yine de aile kurumunun tamamen parçalanmasından iyidir: "Onları dövün". *Daha önceki anlamlar ve bütün bu tedbirlerin ana maksadı, birlikte düşünüldüğü zaman; bu dövmenin, bir intikam, hakaret, alçaltma ve kadını razı olmadığı bir hayatı yaşamaya zorlama amacı taşımadığı anlaşılacaktır. Burada söz konusu olan dövme bir eğitimcinin, terbiye etme hisleriyle sınırlanmıştır. Bir baba çocuğunu veya bir öğretmen öğrencisini nasıl dövüyorsa o şekilde... Şu bilinmelidir ki, bu çok önemli olan müessesede eşlerin uzlaşma ve barış hallerinde dövmenin yeri olamaz. Bu icraat ancak ve ancak aile kurumunda bir fesad veya bir çatlama durumunda gündeme gelebilir. Öğüt verme yararlı olmazsa, yatakta terketmek de müsbet neticeye ulaştırmıyorsa, o zaman bu sapmanın türü ve boyutu farklı olmalıdır. Diğer vesileler sonuç vermiyor, sadece dayak vesilesi fayda sağlıyor!" Bkz. Kutub, Seyyid, Fî Zılâli'l- Kur'an, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1988, II/ 653- 655. Öncelikle Seyyid Kutub, ayette nüşûz halindeki kadınlardan değil, nüşûzlarından endişelenilen kadınlardan bahsedildiğini anlamışa benzemiyor. Bu nedenle onun mezkur açıklamaları farklı yorumlara kapı açacak türden bir üslup ve muhtevaya sahip görünmektedir. Ancak Kutub'un, dövmenin "ancak ve ancak aile kurumunda bir*

kimselerce istismar konusu yapılarak, kadının aşağılandığının ileri sürülmesidir.³ Kanaatimizce “nüşûz” kavramı; Arap Dili, Arap Şiiri, Kur’an tefsirleri ve Sünnet çerçevesinde incelendiğinde ve bu mesele İslam aile nizamı göz önünde bulundurularak düşünüldüğünde, Kur’an’ın karı ve koca arasındaki problemlere getirdiği çözümün insan fitratına ve realitesine ne kadar münasip olduğu daha iyi idrak edilecektir.

I- “Nüşûz” Kelimesinin Lugavî Anlamı:

“Kadının kocasından nefret etmesi, itaat etmeyip ona baş kaldırması, gözünü kocasından başka tarafa çevirmesi.”⁴ Ayrıca, “yüksekçe bir yere çıktı”, “otururken kalktı”, “bir kavim, başka bir topluluğa duydukları düşmanlıktan dolayı ayaklandı”, “kadın, kocasına isyan etti”, “ondan nefret etti”, “koca, karısına sert davrandı”, “ona zarar verdi” anlamlarının yanı sıra, kalp için sıfat olarak kullanıldığı zaman (قلب ناشز) “korkudan dolayı uzaklaşmak” anlamına da gelmektedir. Ebû İshâk şöyle demiştir: “Nüşûz eşler arasında olur. Bunun anlamı eşlerden herhangi birinin diğerinden hoşlanmamasıdır. Kelimenin kökü ‘neşez’dir. Kadın kocasına nüşûz etti demek, ona baş kaldırdı, ona isyan etti, ondan nefret etti, itaatinden çıktı anlamlarına gelir.”⁵ Diğer bir kaynakta ise nüşûz, kadınların, “Allah’ın üzerlerine vâcip kıldığı kocalara itaatten yüz çevirmeleri ve başkaldırmaları” şeklinde tarif edilmiştir.⁶ Bunlara mukâbil, Arapça lugatlerde, erkeklerin kadına karşı nüşûz etmelerine ise kadını dövmek ve ona zarar vermek anlamları da verilmiştir.⁷ Ancak kanaatimizce burada erkeğe nisbet edilen “nüşûz” için kadını dövmek ve ona zarar vermek şeklinde verilen son anlam, nüşûz kavramını bilinçli veya bilinçsiz olarak genişletmiş veya orijininin kaydırmıştır.

fesad veya bir çatlama durumunda gündeme gelebileceğini belirtmesi bizim görüşümüzle paralellik arz etmektedir.

³ Çalışlar, Oral, **İslamda Kadın ve Cinsellik**, AFA yay., 3. basım, İst., 1991, s. 33: Yazar, 4.Nisâ/34. ayetin mealini verdikten sonra şöyle diyor: “Kuran, kadının erkeğe itaatini arıyor, ancak boyun eğerse dayaktan kurtulabileceğini söylüyor. Bu kadar açık bir hüküm karşısında eşitlikten söz etmek mümkün müdür?” Benzer iddia için bkz. Arsel, İlhan, **Şeriat ve Kadın**, Kaynak yay., 15. basım, İst., 1997, s. 34.

⁴ Râğib el-İsfahânî, **el-Müfredât fi Ğarîbi’l- Kur’ân**, Kahraman neşr., İst., 1986, N-Ş-Z mad. رفع عينها عنه الى غيره. Bunu kelimesi kelimesine değil de mana olarak, dilimize “kadının gözü dışarıda olması” şeklinde tercüme edebiliriz.

⁵ **İbn Manzûr**, N-Ş-Z mad.

⁶ Şihâbuddîn, Ahmed ibn Muhammed, **Ût-Tibyân fi Tefsîri Ğarîbi’l- Kur’ân**, Dâru’s-Sahâbe, Kahire, 1992, I/ 166.

⁷ el-Cevherî, İsmâil ibn Hammâd, **Es-Sihâh**, Tah: Ahmed Abdulğafûr Attâr, Dâru’l- ilm li’l-melâyîn, Beyrut, 1990, N-Ş-Z mad.; İbn Fâris, **Mu’cemü Mekâyisi’l-Luğa**, Tah: Abdusselâm Muhammed Hârûn, Dâru’l- cîl, Beyrut, 1366, N-Ş-Z mad.; Ebû Bekr er-Râzî, **Muhtâru’s- Sihâh**, Mektebetü Lübnan, Beyrut, 1995, N-Ş-Z mad.

Nüşûzun lugat anlamıyla ilgili bilgileri tek cümleyle ifade edilecek olursa, kadının kocasından, kocanın karısından uzaklaşması ya da önceki tavrının tam aksine davranma olduğu söylenebilir. Daha anlaşılır bir ifadeyle, karı veya kocanın birbirine olan sadakat ve bağlılığını gevşetmesi ve daha ileri safhada ise sadakatten ayrılması olarak da düşünülebilir.

II- "Nüşûz" Kelimesinin Arap Şiirindeki Anlamı:

Nüşûz kelimesine belli başlı cahiliye şairlerinin divanlarında rastlayamamakla birlikte, İslâmiyet sonrası bazı şairlerin şiirleri içerisinde muttali olduk. Bunlardan birkaçını zikretmek istiyoruz:

a- Ferazdak bir şiirinde şöyle demiştir:

و طماننت نفسي بعد ما نشزت بها مخاوف لم يترك فؤادا ولا عقلا

Anlamı: Gönül ve akıl bırakmayan korkular onu uzaklaştırdıktan sonra içim rahatladı.⁸ Bu beyitte نشزت بها ifadesiyle uzaklaştırmak anlamı kastedilmiştir.

Ferazdak bir başka yerde ise şöyle demiştir:

به إطمأنت قلوب القوم إذ نشزت إذا الجبان رأى للموت ألوانا

Anlamı: Korkak birisi ölümün türlü türlüşünü gördüğü zaman, onunla topluluğun korkan gönülleri yatıştı.⁹ Bu beyitte ise نشزت kelimesi "korktu" anlamında zikredilmiştir.

b- Zü'r- Rumme ise bu kelimeyi "nevâşiz" şeklinde şöyle ifade etmiştir:

صففن الخدود والنفوس نواشز على شط مسجور صخوب الضفافع

Anlamı: Kurbağa seslerinin doldurduğu bir su kıyısında (kadınlar), kalpleri korku içinde olduğu halde aynı hizada durdular.¹⁰

Görüldüğü üzere nüşûz kelimesi Arap şiirinde korkmak veya korku sebebiyle uzaklaşmak anlamında kullanılmıştır. Yani Arap şiirinde nüşûzun farklı bir yönüne dikkat çekilmiştir: Korku sebebiyle uzaklaşmak. Şiirde nüşûz kalbe sıfat yapıldığı için korku anlamı daha ağır basmaktadır. Arapça sözlüklerde kelimenin karı-koca ilişkileri gibi beşeri münasebetleri ilgilendiren yaniyla ele alınmış olmasıyla, şiirdeki kazandığı bu anlamı arasındaki

⁸ Ferazdak, *Dîvânu Ferazdak*, Dâru'l-Kitâbi'l-^cArabî, Beyrut, 1993, II/ 66.

⁹ *Dîvânu Ferazdak*, II/ 410

¹⁰ Zü'r- Rumme, *Dîvânu Zi'r- Rumme*, Dâru'l- Kitabi'l- Arabî, Beyrut, 1996, s. 282.

ortak nokta “uzaklaşmak”tır. Karı ve koca arasındaki uzaklaşmak ise bazan korku bazan da nefret, isyan veya sadakatsizlikten kaynaklanır.

III- Nüşûz Kelimesinin Kur’an’daki Anlamı:

Nüşûz kelimesi ve türevleri, Kur’an’da beş yerde zikredilmektedir.¹¹ Bunlardan bizim konumuzu ilgilendirenler, evli olan kadına nisbet edilen nüşûzun yer aldığı 4.Nisâ/ 34. ayet ile, kocasına nisbet edilen nüşûzun söz konusu edildiği 4.Nisâ/ 128. ayetleridir.

A- Kadına Nisbet Edilen Nüşûz: و اللاتی تخافون نشوزهن فعظوهن و اهجروهن فی المضاجع واضربوهن. فإن اطعنكم فلا تبغوا علیهن سییلا. إن الله کان علیا کبیرا.

“Nüşûzlarından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.”¹²

Bu ayette geçen, evli kadınlara nisbet edilen nüşûz kelimesine, Kur’an meallerinde ve bazı temel tefsir kaynaklarımızda ne tür izahlar yapıldığına bakalım:

Ulaşabildiğimiz Türkçe meallerin çoğunda, bu ayette geçen nüşûz, kadının kocasına isyan etmesi, serkeşlikte bulunması, şirretlikte bulunması, dikbaşlılık etmesi gibi birbirine yakın anlama gelen kelimelerle izah edilmektedir.¹³

Muhammed Esed’in Kur’an Mesajı adıyla dilimize çevrilen mealinde ise nüşûz, “kötü niyet” olarak tercüme edilmiş ve ayetin dipnotuna şu açıklama kaydedilmiştir:

“Nüşûz terimi günümüzde ‘ruhsal baskı’ olarak tanımlanan durumu da içine alan, kadının kocasına veya kocanın karısına karşı bilinçli kötü dav-

¹¹ 2.Bakara/ 259. ayette, “üst üste koymak” anlamında geçer: “...Hele o kemiklere dikkat et, onları nasıl üst üste koyup, sonra da onlara et giydiriyoruz.” 58.Mücâdile/ 11. ayette ise iki defa “kalkmak” anlamında geçmektedir: “Ey iman edenler! Siz toplantı halinde iken “Biraz yer açverişin” denildiği zaman yer açın ki Allah da size genişlik versin. Kalkın (üşûzû) denilince de kalkverişin (f-e’üşûzû) ki Allah sizin gibi iman, hele hele bir de iman nasib edilenlerin derecelerini yükseltsin. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.”

¹² 4.Nisâ/ 34.

¹³ Yazır, Elmalı’lı Hamdi, **Hak Dini Kur’an Dili**, Eser neşr., İst., 1979, II/ 1340; Yıldırım, Suat, **Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, İstanbul, 1998; Sağlam, Bahaeddin, **Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, Tebliğ Yay., İstanbul, Ts; Ateş, Süleyman, **Kur’an-ı Kerim ve Yüce Meali**, Kılıç Kitabevi Yayın ve Dağıtım, Ankara, Ts; Bilmen, Ömer Nuhu, **Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meal-i Alisi ve Tefsiri**, Akçağ Yay., Ankara, 1991. II/ 585.

ranışını ifade eder. Bu terim, koca ile ilgili olarak da kocanın karısına fiziksel anlamda 'kötü muamele'sini gösterir. Bu bağlamda kadının kötü niyeti, evlilik sorumluluğunu kasıtlı ve sürekli olarak ihmal etmesine delalet eder."¹⁴

Yaşar Nuri Öztürk ise Kur'an-ı Kerim Meali'nde nüşûz'u sadakatsizlik ve iffetsizlik olarak tanımlamıştır¹⁵ ki, bizim nihai olarak verdiğimiz anlam da bu şekildedir.

M. Marmaduke Pickthall ise nüşûzu, Türkçe'de 'isyan' anlamına gelen 'rebellion' kelimesiyle tercüme etmiştir.¹⁶

Ömer Nasuhi Bilmen de nüşûz için "serkeşlik" anlamı vermekte ve bu kelimeyi ıstilahta "kadının kocasına karşı kafa tutması, isyankârâne bir harekette bulunması, zevcinin nezdinde bulunmayı terk etmesi gibi şeylerdir" diyerek tanımlamaktadır.¹⁷

Ebu'l- Alâ el-Mevdûdî'nin dilimize çevirilen tefsirinde ise, nüşûz, "dik kafalılık ve şirretlik" kelimeleriyle ifade edilmiştir.¹⁸

İbn Teymiyye (H.728): "Nüşûz kadının kocasına karşı diklenmesi, yatağa davet ettiğinde ondan kaçması veya kocasından izinsiz olarak evinden dışarı çıkması ve buna benzer şekilde kocasına yapması gerekli olan görevlerden kaçınmasıdır"¹⁹ der.

Râzî ise şöyle der: "Bil ki korkma (havf) istikbalde kötü bir şeyin olacağı zannedildiği zaman, kalpte meydana gelen bir halden ibarettir. Şâfî, "Nüşûz, bazan söz ile bazan da fiil ile olur. Mesela söz ile olması daha önce kendisini çağırdığında "Efendim, buyur" diyen ve kendisine seslendiğinde sözünü dinleyen bir tavırda iken, sonradan değişmesidir. Fiil ile olan ise, daha önce yanına girdiğinde ayağa kalkıp emrine koşarken ve kendisini istediğinde güler yüzle yatağına gelirken, sonra birdenbire değişivermesidir. İşte bunlar, o kadının nüşûzunun ve isyan ettiğinin emareleridir. Bu durumda onun geçimsizliği anlaşılır. Bu gibi şeylerin ortaya çıkışı geçimsizlik (serkeşlik) endişesi doğurur" der. Bu kelimenin aslı, bir şey yükseldiğinde Arap-

¹⁴ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, çev: Cahit Koytak- Ahmet Ertürk, İnsan Yay., İstanbul, 1986, I/ 143.

¹⁵ Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Yeni Boyut, İstanbul, 2000.

¹⁶ Pickthall, M. Marmaduke, *The Meaning of the Glorious Koran*. New American Library, New York, Ts.

¹⁷ Bilmen, *age*, II/ 587.

¹⁸ Mevdûdî, Ebu'l- Alâ, *Tefhîmü'l- Kur'an*, çev: M.Han Kayani ve Diğerleri, İnsan Yay., İstanbul, 1986, I/ 316.

¹⁹ İbn Teymiyye, *Kütüb ve Resâil İbn Teymiyye*, Ys., Ts., XIV/ 211.

ların نشر الشيء (o şey yükseldi) demelerine dayanır. Yüksek yer için نشر ve نشر (yüksek oldu) fiilinin kullanılması da bu manadadır.²⁰

Âlûsî, ayetin nüşuz ile ilgili cümlesini şöyle tefsir eder: “Yani sizinle karşılıklı uyum sağlamayacaklarından ve size başkaldırmalarından korktuğunuz kadınlar demektir. Nüşûz, neşz veya neşez kelimesinden gelmez. Bu kelimenin anlamı yüksekçe yer ve yükselmek demektir. İşte nüşuz hallerinde o kadınlara nasihat ediniz. Onlara “Allah’tan sakınınız ve bu davranışımızdan vazgeçin” deyiniz. Ayetin zâhiri ifadesinden anlaşılan, nüşûzun vukûu değil de nüşûzdan endişelenme üzerine alınması gereken tedbirlerdir. Nüşûz vâki olsaydı, zaten نشرن yani “nüşûz eden kadınlar” ifadesi kullanılırdı. Zaten burada kastedilen de bu değildir.”²¹

Buraya kadar 4.Nisâ/ 34. ayet bağlamında nüşûz kelimesinin kazandığı anlam üzerinde durduk. Bunun akabinde, Âlûsî’nin de belirttiği gibi, ortada henüz fiilî nüşûz veya isyan yokken ve henüz fiiliyata çıkmadan erkeğin veya kocanın neler yapması gerektiği üzerinde durulacaktır. Zira Kur’an’ın ve dolayısıyla İslam’ın en önemli meziyetlerinden biri de problemler zuhur etmeden bir kısım tedbirlere başvurulmasını talep etmesidir.²² Burada da aynı türden bir hitap şekli görüyoruz.

Kur’an’ın karı ve koca ilişkilerinde kadından kaynaklanan problemler ve bu problemlerin neticesi olarak meydana gelen geçimsizlik için erkeğe, yani kocaya tevcih ettiği hitabı anlamak için söz konusu 4.Nisâ/ 34. ayeti başından itibaren izah etmemiz gerekmektedir:

“Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kalması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır. Allah’ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar. Nüşûzlarından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.”

Âyetin Nüzûl Sebebi:

Ayetin nüzûl sebebi hakkında genellikle Sa’d ibn Rabî’in hanımı Habîbe bint Zeyd arasında geçen şu olay rivayet edilmektedir:

²⁰ Râzî, et-Tefsîru’l- Kebîr, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Tahran, Ts., X/ 89 vd.

²¹ Âlûsî, Rûhu’l-Meânî fi Tefsîri’l-Kur’ani’l-Azîm ve’s-Seb’îl-Mesânî, Dâru ihyâi’t-tûrâsi’l-arabî, I-XXX, Beyrut, Ts., V/ 25.

²² Sözelimi, “Zinaya yaklaşmayın” (17.İsrâ/ 32), “Yetimin malına yaklaşmayın” (6.En’âm/ 152) gibi emirler bu cümledendir.

"Sa'd ibn Rabî'in hanımı Habîbe bint Zeyd kocasına bir gün nüşuz etmiş, kocası da ona tokat atmış. Babası demiş ki: Ya Rasûlallah ben kızımı ona verdim, o ise kızıma tokat atmış. Hz. Peygamber, 'kocasına kısas yap-sın' buyurmuş. Bunun üzerine baba ile kızı, kocasına kısas yapmak üzere oradan ayrılırlar. Az sonra Rasulullah 'geri dönün, bana Cibril geldi ve bu ayeti indirdi' dedi ve ardından şöyle buyurdu: "Biz bir hüküm verdik ama Allah başka bir hüküm verdi." Diğer bir rivayette "Ben bir şey irade ettim, fakat Allah'ın iradesi daha hayırlıdır." ifadeleri yer almış ve ilk verilen kısas hükmü bozulmuştur.²³

Rivayet içerisinde dikkatimizi çeken noktalardan biri, Hz. Peygamber'in, "Ben bir şey irade ettim, fakat Allah'ın iradesi daha hayırlıdır." ifadesidir. Yani şu demektir: Her ne kadar ben kısasa hükmettiysem de Allah'ın iradesi, sizin durumunuza, realitenize ve fitratınıza daha uygundur. Gerçekten, o günün müslüman toplumunda eğer kısasın önü açılsaydı ne olurdu? diye düşünmek gerekir. Belki o durumda onlarca dayaktan şikayetçi kadın Rasulullah'ın evine gelebilir ve iş sonunda onun tebliğ görevini aksatacak düzeye varabilirdi. Rivayetten ve başka olaylardan anlaşıldığına göre o günün Arabistan'ında dayak yaygın bir adet haline gelmişti.²⁴ Dolayısıyla kısasın reddedilmesi Rasulullah'ın risalet vazifesini aksatmadan yürütmesi amacına hizmet etmiştir, diyebiliriz.

Ayetin nüzul sebebi ile alakalı bilgi verdikten sonra ayette geçen diğer noktalara geçebiliriz. Fahreddin er-Râzî ayetin başında zikredilen erkeğin kavvâm (yönetici) oluşunu şöyle izah eder:

"Bil ki erkekler pek çok yönden kadınlardan üstündür. Bunların bir kısmı hakiki sıfatlar, bir kısmı ise şer'î hükümlerdir. Hakiki sıfatlara gelince, hakiki üstünlüğün neticesi iki şeye dayanır: Bilgi (ilim) ve kudret (güç- kuvvet). Erkeklerin akıllarının ve bilgilerinin daha çok olduğu hususunda şüphe yoktur. İşte bu iki sebepten ötürü akıl, sebat, kuvvet, genel manada yazı yazma, binicilik ve atıcılık, peygamberlerle alimlerin erkeklerden oluşu, gerek büyük gerek küçük imamet (namaz imamlığı ve devlet başkanlığının) erkeklere verilmiş olması; cihad, ezan, hutbe, itikaf, had ile kısas hususlarındaki şahâdet- ki bu sayılanlar alimlerce ittifakla kabul edilmiştir-, Şâfi-î'ye göre evlilik, mirastaki hissenin fazlalığı mirasta asabe oluş, gerek kasden gerekse hataen adam öldürmede diyeti yüklenme, kasâme, nikahta velayet, talak, ric'at, (talaktan dönüş), birden çok kadınla evlenebilme ve doğan çocukların erkeklere nisbet edilmesi hususlarında, erkeklerin kadın-

²³ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l- Kuran*, Kahire, 1372, V/ 168; Şihâbuddîn, *Ebu'l- Fadl, El-Ucâb fi Beyâni'l- Esbâb, Dâru İbni'l- Cevzî, Demmam, 1997, II/ 869.*

²⁴ Bkz. Savaş, Rıza, *Hz. Muhammed (as) Devrinde Kadın*, Ravza Yay., İstanbul, 1991, s. 178.

lardan üstünlüğü söz konusudur. Bütün bunlar erkeklerin kadınlardan üstün olduğuna delalet eder. **İkinci sebep**, Cenab-ı Hakk'ın, “*Ve çünkü onlar (erkekler) mallarından infak ederler*” buyruğu ile belirttiği husustur. Bu, “Erkekler, kadınlara mehir verip onların nafakalarını (geçimlerini) temin ettikleri için daha üstündürler” demektir.²⁵

Mezkûr ayette erkeğin kadın karşısındaki konumunu belirleyen ayet, bu konulamayı iki sebebe bağlamıştır: Erkeğin ilim, güç, kuvvet vs. bakımından üstünlüğü ve erkeğin malından kadına harcamada bulunması. Bunları şöyle ifade edebiliriz: Maddi güç –ilim, cesaret, soğukkanlılık vs. gibi manevi ayrıcalıklar da buna dahil edilebilir- ve evin geçimi. Nitekim Fazlurrahman'a göre, şayet bir kadın maddi yönden meselâ miras yolu ile veya çalışıp kazanmakla bağımsızlaşırsa ve evinin geçimine katkıda bulunursa erkeğin bu yönden olan üstünlüğü o ölçüde azalır. Çünkü insan olarak bir erkek karısından üstün değildir. Erkeğin kadına olan üstünlüğü insanlık yönüyle değil, fonksiyonu ve hayattaki rolü bakımındandır.²⁶ Diğer bir ifadeyle, sözgelimi erkeğe bahşedilen fitrî ve kesbî meziyetler ona aynı zamanda sorumluluk da yüklemektedir. Fitrî ve kesbî meziyetlerinde veya artılarında eksilme olduğunda, sorumluluğu ve aile içindeki fonksiyonel üstünlüğü de azalmaktadır. Bu ise tabîî bir sonuçtur.

Ayetin devamında sâliha olan kadınların tanımı yapılmaktadır. Elmalılı bu kısmı şöyle izah eder: “Sâliha olan kadınlar da Allah'a itaat ederler. Kocalarına karşı divan durup haklarına riayet ederler. Kocalarının gıyabında nefis ve mal ü namus ve haysiyyet ve esrâr-ı aile gibi muhafazası lazım gelen hususatı hıfz-ı ilahiye istinaden muhafaza ederler.”²⁷ Burada Elmalılı'nın isabetle belirttiği üzere salih bir kadına düşen Allah'a itaatten sonra kocasının hak ve hukukuna riayet etmektir. Bu riayet ise aile sınırlarını dışarı çıkarmaması, namusunu titizlikle koruması, kocasının eve girmesine izin vermediği kimseleri eve almamasıdır. Eğer kadın bu hususlara riayet etmezse iffet ve sadakatte çatlama meydana gelmiş demektir.

Erkeğin kadın karşısındaki konumunu da dikkate alarak nüşûz probleminin çözümüne gelecek olursak, buna göre evli bir erkeğin, evinde hanımına karşı üstün ve baskın konumu, kendisine fitrî olarak bahşedilen güç ve buna bağlı olarak cesaret ve soğukkanlılık gibi özellikleriyle evin ve hane halkının güvenliğini sağlaması ve evin geçimini temin etmesiyle gerçekleşir. Bundan dolayı, Kur'an'a göre, kadının nüşûz etmesinden endişe duyulduğunda, -ayetin zahiri anlamına bakılırsa- kocanın ona öğüt vermesi, aynı yatağı paylaşmaması (cinsî münasebette bulunmaması) ve düzelme

²⁵ Râzî, *et-Tefsîru'l- Kebîr*, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Tahran, Ts, X/ 88.

²⁶ Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, (Ter: Alparslan Açıkgeç), Fecr yay., Ankara 1987, s. 127.

²⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II/ 1350.

yatağı paylaşmaması (cinsî münasebette bulunmaması) ve düzelme olmaması durumunda da fiilî yaptırım (darb) bulunması gibi tedbirleri alması tavsiye edilmiştir. Ancak bizim kanaatimize göre erkek, karışının nüşûz emareleri karşısında ona sadece nasihatte bulunabilir; diğer iki yaptırımı uygulayamaz. Bu iki tedbir fiilî nüşûz söz konusu olduğunda gündeme gelebilir. Bu noktayı ileride detaylı olarak Kur'an-Sünnet bütünlüğü içinde ifade edeceğiz.

Ayetin son cümlesinde ise şöyle buyurulmuştur: "Size itaat ederlerse onlara yüklenmek için bir sebep aramayın." Birçok tefsir kaynağı, bu cümleyi göz önünde bulundurarak, gerek nüşûz kelimesinin tanımlanması gerekse kadının kocaya itaatinin sınırları konusunda ayeti eksik yansıtan anlamlar sunarlar. Bu hususta –daha önce zikrettiğimiz- Râzî'nin Şâfiî'den aktardığı şu cümle örnek olarak verilebilir: "*Nüşûz, bazan söz ile bazan da fiil ile olur. Mesela söz ile olması daha önce kendisini çağırdığında "Efendim, buyur" diyen ve kendisine seslendiğinde sözünü dinleyen bir tavırda iken, sonradan değişmesidir. Fiil ile olan ise, daha önce yanına girdiğinde ayağa kalkıp emrine koşarken ve kendisini istediğinde güler yüzle yatağına gelirken, sonra birdenbire değişivermesidir.*" Kanaatimizce burada itaatin konusu belirlidir: Nüşûz eden kadının tekrar eski haline dönmesi anlamınadır; yoksa kadının kocaya mutlak itaatinden söz etmek mümkün değildir. Mutlak itaat ancak Allah'adır.

Hanımın nüşûzu için gösterilen tüm gayret ve çabalara rağmen evlilik yürümüyorsa o zaman eşler Allah'ın en çok buğz ettiği husus olan boşanma²⁸ yoluna giderler. Bu yorumlara şunu da ilave etmeliyiz: Kur'an'da kadının nüşûzuna en son çözüm olarak "onları dövün" ifadesinin yer alması hem erkek, hem de kadın açısından müsbet fonksiyonu olan bir husustur. Kadın hakkındaki olumlu tarafı, caydırıcı olması ve iş o kerteğe varmadan nüşûzundan vazgeçmesini sağlayıcı olmasıdır. Erkek üzerindeki müsbet yanı ise, onu, kadının olumsuz hal ve tavırları karşısında frenlemesidir. Çünkü ayette "onları dövün" ifadesi en sonunda zikredilmiştir. Kadının nüşûz emareleri (sözgelimi kadının yabancı bir erkekle telefonlaştığı veya chat'leştiği fark edildiğinde) kocası olan şahsın daha sakin olması ve öncelikle ona nasihat etmesi talep edilmiştir ki, problem derinleşmeden halledilebilsin.

B- Erkeğe Nisbet Edilen Nüşûz:

"Eğer bir kadın, kocasının nüşûzundan yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir sulh yapmalarında onlara bir günah yoktur. Sulh (daima) hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi

²⁸ Ebû Davud, Sünen, Talâk, Hadis no: 2178, Tah: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Dâru'l- Fikr, Beyrut, TS., II/ 255.

geçinir ve Allah'tan korkarsanız, şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır. ²⁹

Âlûsî, bu ayetteki nüşûz kelimesini herhangi bir sebeple erkeğin kendisini karısından çok yükseklerde görmesi diye açıklar. Ona göre buradaki nüşûz, kocanın kendisini, nafakasını ve sevgisini karısından esirgemesidir. Meselâ hakaret etmesi ve dayak atması bu çerçevede ele alınabilir. İ'râd (yüz çevirme) ise kocanın karısıyla az konuşması ve kadının yaşı, çirkinliği, huyu vb. nedenlerle onunla olan birlikteliğini (ünsiyetini) azaltmasıdır. ³⁰

Râzî'ye göre ayette geçen nüşûz, erkeğin söz veya fiiliyle ya da her ikisiyle karısına sert davranmasıdır. İ'râd kelimesinden kasıt ise, karısına karşı her hususta suskun durması, eziyet etmesidir. Bu ise ondan hoşlanmadığının ve ondan nefret ettiğinin delilidir. ³¹

Kaynaklarımızda bu ayetin nüzul sebebi şöyle geçer:

Bu ayetin sebab-i nüzulü Hz.Âişe'den şöyle rivayet edilmiştir: Evli olan bir erkek ve kadın söz konusudur. Erkek kadına karşı soğuk ve ona karşı arzulu değildir. Bunu hisseden kadın "beni boşamaman kaydıyla" ³² benimle olan ilişkilerinde serbestsin' der. ³³ Bir başka nüzul sebebi ise şöyledir: Hz.Peygamber'in (as) hanımlarından Sevde, Rasûlullah'ın kendisini boşayacağından endişe etti. Bunun üzerine şöyle dedi: Yâ Rasûlallah, beni boşama da, bana ayırdığın günü Âişe'nin yanında geçir" dedi ve Hz.Peygamber de dediğini yerine getirdi. ³⁴

Bu nüzul sebebiyle ayeti birlikte düşündüğümüzde birden çok evliliğin yaygın olduğu yerlerde, kocasını seven ve ondan ayrılmak istemeyen yaşlı bir hanımın, üzerine genç bir kuma geldikten sonra kendisini terkedilmiş hissetmesi, bu ayet çerçevesinde düşünülebilir. Nitekim bir sonraki ayette eşler arasında temel konularda adaletli davranılmasının vurgulanması da bu anlamı destekler. ³⁵

Müfessirler bu ayetin tefsiri bağlamında, erkeğin nüşûzundan endişelenen kadının aktif rol alması gerektiğini, mesela, hakkı olan mehiri biraz

²⁹ 4.Nisâ/ 128.

³⁰ Âlûsî, *Rûhu'-l Meânî*, V/ 161.

³¹ Râzî, *et-Tefsîru'l- Kebîr*, XI/ 65.

³² Buhârî'de her ne kadar 'boşama' yı ifade eden bir kelime geçmese de Taberî'deki rivayetler arasında geçtiği ve anlamı daha da desteklediği için buraya alındı. Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, Dâru'l- Fikr, Beyrut, 1405.V/307.

³³ Bkz. Buhârî, *Sahîh*, *Kitabu't- Tefsir*, 25, el-Mektebettü'l- İslâmiyye, İstanbul, Ts.,V/ 184.

³⁴ Âlûsî, *Rûhu'-l Meânî* V/ 161.

³⁵ "Ey kocalar! Bütün benliğinizle istesenez dahi eşleriniz arasında tam adaleti sağlayamazsınız. Öyleyse bir tarafa bütünüyle gönlünüzü kaptırıp da öbürünü kocasızmış gibi bir vaziyette bırakmayın."

azaltması veya kocasını kendisine meylettirecek türden bir hediyeyi ona takdim etmesi gibi vesileleri kullanması³⁶ veya çok eşli bir erkeğin yaşlı hanımı konumundaki kadının bir takım fedakârlıklarda bulunması³⁷ şeklinde yorumlarda bulunmuşlardır.

Evli bir kadın, kocasının kendisinden yüz çevirmesinden endişe ediyorsa veya diğer bir tabirle gözünün dışarıda olmasından kuşku duyuyorsa, aralarında bir uzlaşmaya varmaları gerekir. Kanaatimizce kocasının nüşûz, eziyet veya yüz çevirmesine maruz kalan kadın, "sulh daha hayırlıdır" prensibi gereğince, aile yuvasının dağılmaması için barış yolunu tercih etmelidir. "Kocanın gönlünü yapmak için kadının nezdinde bol imkanları, çeşitli marifetleri vardır. Bunu en iyi kendileri bilirler. Zaten yaratılışları buna elverişlidir. Erkeğin sert tabiatı karşısında kadın yumuşak ve mülayim bir yaratılışa sahiptir. Kadın bu tabiatıyla erkeği yumuşatmaya, onunla sükun ve huzur içinde yaşamaya muktedirdir."³⁸

Ayrılma ve boşanma endişesi durumunda, Nisâ, 35. ayette Yüce Allah, şöyle davranılmasını öngörmüştür: "Eğer karı kocanın birbirinden ayrılacaklarından endişe ederseniz, o vakit, kendilerine erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf işi düzeltmek isterlerse, Allah onları uyuşmaya muvaffak buyurur." Bütün çabalara rağmen erkek veya kadın nüşûzunda ısrarlı olur da barışa ve anlaşmaya bir türlü yanaşmazsa, tek çare, kadının veya erkeğin boşanma davası açması ve ayrılması olmalıdır.

Nüşûz, aile kurumunu sarsıcı söz ve davranışlardır:

Bu sonuca bizi ulaştıran en önemli delil, Peygamberimiz'in (as) Vedâ Hutbesinde kadınlara ne zaman "yatakta terk etme" ve "iz bırakmadan dövme" müeyyidelerinin uygulanacağına dair beyanlarıdır. Hz Peygamber (as), söz konusu hutbesinde kadınlarla alâkalı olarak şöyle demiştir:

"Söyleyeceğim söze dikkat: kadınlara hayır tavsiye ediniz. Onlar sizin yanınızda (sizlere bağılılık bakımından) esir(ler) gibidir. Şu malum cinsel ilişkiler(den) başka onların hiçbir şeyine mâlik değilsiniz. Ancak onlar, açık bir ahlaksızlıkla (fâhişetün mübeyyine)³⁹ geldikleri zaman (onlar hakkında

³⁶ Beydâvî, *Envârû't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 1996, II/ 261.

³⁷ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, VI/ 403.

³⁸ Topaloğlu, Bekir, *İslâm'da Kadın*, s.132.

³⁹ Bu ifade iki kelimeden oluşan bir sıfat terkididir: Fâhişetün Mübeyyine. Râğib-ı İsfahânî, bunun Kur'an'da (bkz. 4.Nisâ/ 19; 65. Talak/ 1) zinâdan kinaye olarak kullanıldığını belirtmiştir. Bkz. Râğib el- İsfahânî, *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an*, Kahraman neşr., İst., 1986, s. 562. Ancak hadis içerisindeki kullanımı için zina anlamını vermek mümkün değildir. Çünkü zina durumunda yapılacak olan şey, farklıdır. (Bkz. 24. Nur/6-10.) An-

şu yetkilere sahipsiniz:) Eğer böyle çirkin ve haddi aşan hareketler işler ise onların yataklarını terk ediniz ve eziyet verici olmaksızın dövnünüz. Eğer size bundan sonra itaat ederlerse onları takbih ve eziyet verme yoluna tevessül etmeyiniz...”⁴⁰

Bu hadiste geçen “fâhişetün mübeyyinetün” (açık bir ahlaksızlık) ifadesini Hz Peygamber (as) nüşûz anlamında kullanmış olmalıdır. Çünkü bu rivayetin üslubuna bakılırsa 4.Nisâ/ 34. ayetle benzerlik arz etmektedir. Ayette “nüşûz etmelerinden korktuğunuz kadınlara nasihat ediniz, yatakta terk ediniz, dövnünüz ...” denilirken, nüşûzun önüne geçilmesi, önlenmesi hedeflenmekteydi. Hadiste ise, nüşûzdan daha açık ve ağır bir ifade olan “fâhişetün mübeyyine” yani açık bir ahlaksızlık/iffetsizlik/sadakatsizlik anlamındaki bu terkib kullanılarak, kanaatimizce, 4.Nisâ/ 34. ayet tefsir edilmek istenmiştir. Yani buna göre müslüman bir ailede erkeğin karısına “yatakta terk etme” ve “hafifçe, iz bırakmadan (gayri müberrih) vurma” yaptırımlarını uygulayabilmesi için nüşûz yani “fâhişetün mübeyyine” yi fiilen irtikâb etmesi gerekir. Fiilî bir nüşûz yok ise, sadece endişe bahis mevzu ise kocanın yapacağı en uygun şey, karısına nasihatte bulunmasıdır. Nasihatten öte bir şey yapması doğru değildir. Zaten nüşûz varsa –faydasına inanılıyorsa- diğer iki tedbir devreye sokulur.

Burada şu hususu da vurgulamak gerekir: Kur’an ile Sünnet birbirinden bağımsız iki ayrı alan değil birbirini bütünleyen ve tamamlayan hususlardır. Hz.Peygamber’in Veda Hutbesi’ndeki mezkur beyanlarından sarfı nazar edildiği veya görmezden geldiğinde sanki Kur’an’ın en küçük bir

cak Arif Güneş, bir sempozyum tebliğinde, “fâhişe mübeyyine”nin sadece zina anlamına geldiğini nüşûz anlamına gelemeyeceğini belirtmektedir. Buna iki açıdan katılmamız mümkün değildir. **Birincisi**, Allah eğer terkibin zikredildiği ayetlerde zinayı kaşdetmiş olsaydı, başka ayetlerde zikrettiği gibi, sarif şekilde “zinâ” kelimesini kullanırdı. Demek ki söz konusu terkib, zinanın dışında başka anlamları da ihtiva etmektedir. **İkincisi** ise bu terkibin anlamı konusundaki mezkur iddianın, Vedâ Hutbesi’ndeki pasaj dikkate alınmaksızın savunulmuş olmasıdır. Zira Kur’an ile Sünnet birbirini tamamlayan ve birbirini tefsir eden rükünlerdir. Birini diğerinden bağımsız olarak yorumlamanın uygun olmayacağı açıktır. Güneş’in bildiri metni için bkz. Güneş, Arif, **Ahzâb/ 30. Ayeti Çerçevesinde Eleştirel Bir Yaklaşım**, I. Kur’an Sempozyumu, s. 215- 217.

⁴⁰ Tirmizi, **Sünen**, Tah: A. Muhammed Şâkir ve diğerleri, Dâru ihyâi’t- türâsi’l- arabî, Beyrut, Ts., III/ 467. krş: İbn Mâce, **Sünen**, Tah. M. Fuat Abdulbâki, Dâru’l- Fikr, Beyrut, Ts./ 594. Hadiste geçen عوان kelimesi için İbnü’l- Esîr (H. 606), “üserâ” yani esirler anlamını vermektedir. Bkz. İbnü’l- Esîr, **en-Nihâye fî ğaribi’l-hadîsi ve’l- eser**, Müessesetü İsmailiyyân, Kum, Ts., III/ 214. Ancak bu kelimeyi mecaz olarak tercemeyi uygun bulduk, ve “esirler gibi” şeklinde anlam verdik. Nitekim Ahmed ibn Hanbel’in rivayetinde عوان kelimesinin akabinde “o kadınlar kendileri için hiçbir şeye mâlik değildir” (Ahmed ibn Hanbel, **Müsned**, Müessesetü Kurtuba, Mısır, Ts., V/ 72.) nitelemesi vardır.

bahane ile karı dövmeyle emrettiği gibi sakat ve yanlış bir anlayış zuhur etmektedir.

C- Nüşûzun Boşanma Nedeni Sayılması:

Sünnet-i seniyyedeki açıklamanın yanısıra bazı tefsir âlimlerimizin fiilî olarak nüşûz'u Kur'an'da geçen fâhişetün "mübeyyinetün" terkihiyle eş anlamlı saymış olmaları da, nüşûz kavramı ile ilgili dolarak bizi destekleyici mahiyette delildirler. Şimdi bu hususla ilgili olarak bazı temel tefsirlere göz atalım:

İbn Cerir et-Taberî, Câmiu'l- Beyân adlı tefsirinde, nüşûz kelimesini kendisine ulaşan rivayetlerle açıklamış ve kaydetmiştir. Taberî tefsirinde "Ey iman edenler! Kadınları zorla miras olarak almanız helal olmaz. Apaçık bir ahlaksızlık (fâhişetün mübeyyine) işlemekçe onlara verdiğiniz mehrin bir kısmını ele geçirmek için onları sıkıştırmanız da size helal değildir. Onlarla hoşça geçinin. Şayet onlardan hoşlanmayacak olursanız, olabilir ki bir şey sizin hoşunuza gitmez de Allah onda bir çok hayır takdir etmiş bulunur."⁴¹ ayeti münasebetiyle, فاحشة مبينة (fâhişetün mübeyyinetün) terkihi, zinâ olarak yorumlanmıştır. Bazı rivayetlerde ise bu ifade, 'nüşûz' olarak tarif edilmiştir.⁴² Ayetin iniş sebebi şudur: Cahiliyede ölen bir erkeğin en yakın varisi onun eşinin üstüne bir bez parçası atınca, onu kendi yönetimi altına almış olurdu. Sonra ister ona mehir vermeksizin onu nikahına alır, ister diğer bir erkeğe nikahlayıp mehrini kendisi alır, isterse böyle yapmayıp evinde adeta hapsedip malına el koyardı.⁴³ İşte ayet, bu âdeti kaldırmaktadır.

Dahhak ibn Müzâhim'e isnad edilen rivayette, "Dahhak 4.Nisâ/ 19. ayet münasebetiyle şöyle demiştir: "فاحشة مبينة" isyan ve nüşûz demektir. Eğer isyan ve nüşûz kadın tarafından olursa, Allah kadını dövmeyle, yatakta terk etmeyi emretti. Kadın daha da nüşûzu terk etmezse, erkek, vermiş olduğu mehri alma hakkına sahiptir."⁴⁴ Buradan anlaşılan husus, nüşûzun bizzat vukûu halinde kadının yatağında terkedilmesi ve dövülmesinin söz konusu olabilmektedir ki, Dahhak'ın nüşûzdan anladığı açık bir iffetsizliktir.

Bu konuda Taberî'nin tercih ettiği görüş ise şöyledir: "Bu konuda yani فاحشة مبينة hakkında söylenenlerin en uygunu, bundan kastedilen hususun, kadının lisanıyla kocasına çirkin sözler atarak ona eziyet etmesi ve zina etmesidir."⁴⁵

⁴¹ 4.Nisâ/ 19.

⁴² Taberî, Câmiu'l- Beyân, IV/ 310.

⁴³ Yazır, Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, II/ 1319.

⁴⁴ Taberî, Câmiu'l-Beyan, IV/ 311.

⁴⁵ Taberî, Câmiu'l-Beyan, IV/ 311

Yine 4.Nisâ/ 20. ayetin tefsirlerinde alimlerimiz, bir eşten ayrılıp başka bir eş alma durumunda, kadın “fâhişe” (=zina) veya nüşûzda bulunmadığı takdirde, ona ne kadar çok mehir verilmiş olursa olsun, en ufak bir şey dahi alınmaması gerektiğini ifade etmişlerdir.⁴⁶ Burada da zina ve nüşûzun aynı düzlemde zikredilmiş olması dikkat çekicidir. Yani nüşûz öyle bir davranıştır ki, zina ile eşdeğerdir ve eşlerin boşanmasına sebeptir.

Yapılan yorumların ışığında kısaca belirtmek gerekirse, Kur’an’da geçen فاحشة مبينة ifadesi bazen zina ve bazen de nüşûz anlamında kullanılmış ve eşlerin ayrılma nedeni olarak görülmüştür.⁴⁷ Diğer bir ifade ile nüşûz, eşlerden birinin diğerine sözle ağır hakarete bulunması anlamında فاحشة مبينة ile müradif sayılmıştır.⁴⁸

Kurtubî, 4.Nisâ/ 19. ayeti şöyle tefsir eder: “Eğer onlardan, **zina** etmeksizin **veya nüşûz** söz konusu olmaksızın, sadece çirkin olmalarından veya kötü huyluluklarından dolayı hoşlanmazsanız, umulur ki Allah, o kadınlardan size sâlih evlatlar rızık verir.”⁴⁹ Kurtubî’nin bu tefsirinde, nüşûzun zinadan sonra “veya” atıf harfiyle zikri önemli bir hususu işaret eder. O da zina ve nüşûz kavramlarının fonksiyonel açıdan birbirine anlamca yakınlığıdır. Bu ise şöyle izah edilebilir: Kadının ya da erkeğin başka biriyle meşru olmayan bir ilişkiye girmesi, başka birisiyle gizlice yapılan bir çirkin davranıştır ve aile müessesesine başkaldırıcıdır. Nüşûz ise kadın veya erkeğin açıktan ve bilinçli bir şekilde hakâretâmiz söz ya da fiille evlilik müessesesine karşı bir başkaldırı hareketinde bulunmasıdır. Yani birisi gizli diğeri ise açıktan yapılan iffetsizlik ve sadakatsizlik alameti olan bir harekettir.

SONUÇ

Bu makalede, Kur’an’daki nüşûz kavramını, içinde yer aldığı ayetin bağlamına ve Hz.Peygamber’in (as) Sünneti’ne uygun gelecek biçimde yorumlamaya çalıştık. Çalışmamızın sonuçlarını birkaç madde halinde şöyle zikredebiliriz:

1-Nüşûz, Kur’an’da hem kadına ve hem de erkeğe nisbet edilen bir kelimedir. Kadın için kullanıldığında, serkeşlik etmek, başkaldırmak, sözlü ve fiilî hakarete bulunmak, uzaklaşmak; erkeğe nisbet edildiğinde ise, gözü başkalarında olmak, karısıyla olan ünsiyetini ve konuşmasını azaltmak gibi

⁴⁶ Beğavî, *Meâlimu’t- Tenzil*, Tah: Hâlid el-Ak ve Mervân Suvâr, I-IV, 2. basım, Dâru’l-ma’rife, Beyrut, 1987, I/ 409.

⁴⁷ Bkz. İbn Manzûr, *Lisânu’l- Arab*, F-H-Ş mad., VI/ 325. İbn Kesîr, *Tefsiru’l- Kur’ani’l- Azîm*, Dâru’l- Fikr, Beyrut, 1401, IV/ 379. 65.Talâk/ 1’ in tefsiri.

⁴⁸ Bkz.Beydâvî, *Envâru’t- Tenzil*, V/ 349.

⁴⁹ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’an*, V/ 98.

anlamlara gelmektedir. Ancak nüşuz için verilen tüm anlamları bir arada düşündüğümüzde bu kelimenin tam karşılığının "aile kurumunu sarsıcı iffetsizce söz ve davranışlar" olduğunu söylemeliyiz.

2- Erkek, kadının nüşûzundan endişe ettiğinde ona karşı yapması gereken şey, sadece nasihat ve öğütlerde bulunmasıdır. Nüşûz fiilî olarak açık biçimde tahakkuk ederse, diğer iki müeyyideyi –yararlı olacaksa- uygulayabilir.

3- Fiilen nüşuz halinde bulunan bir kadına uygulanacak olan bedenî cezâ, tüm çarelerin tükenmesi durumunda gerçekleşebilir. Bu durum, ölmek üzere olan bir insanın, ölmeyecek kadar haram bir nesneyi yiyip içmesine cevaz verilmesine benzetilebilir. Zira Hz. Peygamber'in bizim için örnek olduğu nazara alınır, onun karı dövmediği ve karılarını dövenleri de çok sert ifadelerle uyardığı bilinen bir husustur. Yani biz onun aile hayatından ve bu konudaki hadislerinden, ailede çatlamaya sebebiyet verecek ciddi bir gerekçe olmaksızın karı dövmenin en azından kul hakkını ihlal olduğunu çıkarabiliriz.

4- Nisa 34. ayette geçen ifadelerle Veda Hutbesi'ndeki Nebevî bildiri beraber mütalaa edilmezse kadına en küçük bir itaatsizlik durumunda dayak atılabileceği neticesi çıkar ki, son derece yanlıştır ve İslam dininin ruhuna terstir. Maalesef klasik kaynaklarımızın çoğunda nüşuz, kadının alışlagelden farklı davranması, itaatsizlikte bulunması gibi anlamlarla tefsir edilmiştir. Ancak Kur'an ve Nebevî beyanı yan yana getirdiğimizde gerçek anlaşılmakta ve nüşuzun aile müessesesini temelinden sarsıcı söz ve eylemlerden ibaret olduğu ortaya çıkmakta ve Ömer Özsoy'un da vurguladığı gibi "çağdaş Kur'an'(lar) üretme"⁵⁰ anlamsızlığı da ayan beyan anlaşılmaktadır.

⁵⁰ Özsoy, konuyla ilgili makalesinde karı dövme meselesini tarihselci bir yaklaşımla çözmüş görünmekte ve nüşuz ve darb kavramlarına verilen değişik anlamları haklı olarak "çağdaş Kur'an üretimi" olarak eleştirmektedir. (bkz. Özsoy, Ömer, Çağdaş Kur'an'(lar) Üretimi Üzerine, İslâmiyât, Cilt:5, Sayı:1, s. 111-114.) Biz onun bu eleştirisine kısmen katılmakla beraber, Kur'an'ın evrensel bir Kutsal Kitap olduğunu unutmadan, meseleyi Kur'an- Sünnet bütünlüğü çerçevesinde anlamanın daha makul ve isabetli olduğunu düşünyoruz.